

Novi Zapiski

Leto I., štev. 9.-10.

Ljubljana.

Nov.-Dec. 1922.

Aleksander Koprivc:

Sodobno osnovno šolstvo.

(Načelne smeri za preuredbo šolstva in šolskega zakona.)¹

Osnovni zakon posamnega in skupnega duševnega napredka je človeku prirojeno teženje po razbistrenju misli, po enotni zavesti. Teženje, ki se poraja v istem hipu, ko treni očesno zenico prvi žarek svetlobe, ko po mikih prvič vztrepeta ušesni bobnič, teženje, ki vznemirja naivno mišljenje deteta, ki neprenehoma vzbuja zrelega moža, dokler si ne pribori enotnega svetovnega, življenjskega naziranja.

Na vprašanje po razvojnem principu organskega življenja odgovarja prirodoslovje: vsako novo bitje započne boj z obstoječimi razmerami in bitji, ki preneha tedaj, ko nastane sporazum po preustrojitvi prejšnjih razmer ali pa prilagoditvi novih bitij razmeram; največkrat pa ob učinkovanju obojnih činjenic.

Stremljenje po kontinuiteti smatra tudi sociologija za počelo družabnega razvoja, iz kojega izvira napredek. To načelo ustvarja preuredbe vseh življenjskih ustrojov pri menjajočih se razmerah.

Ta razvojna nujnost je tudi pri nas podnetila teženje po preustrojitvi šolstva in šolskega zakona. In sicer iz dveh razlogov: 1. radi izvršenega zgodovinskega dejstva osvobojenja in zedinjenja; 2. radi neskladnosti šolstva s sodobnim življenjem.

Glede 1. točke! Šolstvu, posebno osnovnemu, pripada vrhovna naloga, da izvede posledice iz dejstva našega združenja in zedinjenja v skupni narodni državi.

Odpadle bodo strohnele veje naroda, a njegovo deblo bo pomladil svež sok našega naraščaja. Zato nam ga je tako vzgojiti, da se bo vsekdar zavedal in prav razumel smisel, t. j. dolžnosti, ki izvirajo iz tega narodno-zgodovinskega dejstva.

Po zakoniti poti je torej čim prej ustvariti vse predpogoje, da postane šolstvo prožno v vseh panogah za dojemanje in dejansko vršitev svoje naloge.

¹ Začetek je bil priobčen v „Naših Zapiskih“, 1921, 6—7. Op. ur.

Glede 2. točke! Veda in družba sta napredovali radi svoje gibčnosti, šola jima ni mogla slediti. Tako je nastal prepad med šolo na eni — vedo, prosveto in družbo na drugi strani.

Iz šole izstopivši mladič je nepripravljen za življenje, ki terja od njega takojšnje sodelovanje, plodonosno prirojbo živlenskemu procesu družbe. Primanjkuje mu spoznavnega čuta socialnih razmer in potreb, zlasti pravega pojmovanja dela in dolžnosti kot npravne in gmotne vrednote, največ pa spoznanja samega sebe. Od tod izvira večina tragičnih zabred in zmot, ki usodepolno uravnavajo vso smer zakonom in potrebam javnega življenja.

Radi svoje ogromne snovi je morala postati šola mladini prava mučilnica. Jasno je pokazala psihologija, da upropasti to trpinčenje mlado, vzniklo duševno silo. Sodobna pedagogika hoče to tako za-
brani, da zahteva prilagoditev vzgoje in pouka razvojnim duševnim zakonom in potrebam javnega življenja.

Razumljiv je odpor šole proti vsem novotarijam; kajti izvira iz pravega razumevanja velike odgovornosti, ki jo ima nositi vzgojitelj za srečo in bodočnost gojencev. Preizkušeno je staro, a novo je treba šele preizkušati. Vsi ti poizkusi se vrše na račun gojenca. Zato nam je dobro in podvojeno premisliti vse zahteve in jih staviti na vsestransko opravičljiv temelj.

Preden se počne končno delo za preustrojitev našega šolstva in določitev šolskega zakona, moramo vedeti, kaj hočemo znati, kaj zmoremo, in najti smer najmanjšega odpora. Opustili bodemo vse, s čimer bi storili svojim razmeram silo.

Treba bo pogledati izven domačega kraja, kako si nam sorodni narodi ustvarjajo nove državne osnove.

Ustanovil naj bi se delazmožen stalen odbor, ki bi imel zbrati in preizkušati vso stvarino ter jo spopolniti s študijskimi potovanji.

Srečen sporazum najdemo le tedaj, ako sodelujejo pri preustrojitvi šolstva po šolskem zakonu vsi važni činitelji javnega življenja: učitelji, roditelji, šolski zdravniki in mladinski sodniki, zastopniki verstva in javne socialne oskrbe, zastopniki kmetijstva, obrtnijstva in prometnih poklicev. Poudarjal bi sledeče glavne točke, na katerih bi vzrastel nov šolski zakon in po katerih bi se imel presojeti vsak zakonski načrt za preustrojitev narodnega osnovnega šolstva:

1. Šolski zakon mora biti sestavljen na enotni miselni podlagi.
2. Uveljaviti mora vseskozi načela socialne pravičnosti.
3. Slediti mora prirodnemu telesnemu in duševnemu razvoju gojenca in zajamčiti vzdržno upoštevanje teh zakonov v tesni, koncentracijsko spojeni vzajemnosti vzgoje in pouka s tem smotrom, da

se v največji smeri goji iniciativa, trda volja, krepki značaj in odločnost po lastnem razmotrivanju, torej samodelavnost, veselje in spoštovanje do dela ter izpolnjevanje dolžnosti.

4. Zakon mora izrasti iz danih razmer in prepustiti vzdržni razvoj v novo dobo. (Prehodna doba.)

5. Zakon se mora dati dejansko in dosledno izvesti.

Iz navedenih temeljnih točk se samo ob sebi izcimi naslednji smoter narodnega šolstva:

„Smoter osnovnega šolstva je vzbuditi in razviti učencu telesne in duševne zmožnosti (sile) za uspešno udejstvovanje нравnih,² narodnih in socialnih načel v življenju, za pravo spoznanje življenjskih pojavov in stvarnosti, vzgojiti mu spoštovanje in veselje do dela in do izpolnjevanja dolžnosti ter ga opremiti s temelji preizkušeno uporabljivega znanja in ročnosti.“

Naša država je poljedelska. Šolstvo je poklicano k sodelovanju za uspešni razmah agrarnega življa. Kmetu zaupamo narodno grudo, ki ji izvabi največji donos. Usposobiti ga moramo za to, da uporablja vse sodobne tehnične pripomočke. Brez babjeverstva, brez predsodkov mora slediti z zavestnim delom smotru.

Po ojačenju kmetiškega stanu vzklije zdrava narodna sila. Vsemu temu v najvišji meri pripomoči, temu ustvariti trdno osnovo in jo dejansko izvršiti, je naloga sodobne, prirodne in vesele osnovne šole. Jasen izraz pa naj zadobi ta naloga v dobrem, modernem šolskem zakonu.

Vzhod krvavi. Skrajni čas je, da se i pri nas usidrajo in konsolidirajo socialne razmere. Šolstvo ima tudi tu pripomoči, da se ustvari zdravo socialno ozračje: oskrba revnih učencev, šolski domi, zdravstvo... V delu je spas človeštva. Z vztrajnim delom se nam odprejo pota iz zagate naših razmer. Vse narodne sile se imajo organizirati v polni zavesti velike socialne odgovornosti, ki najde svoj prirodni izvir v delovni šol. Ako šola odtuji učence delu, življenju, je nedostatna; le na podlagi znanja, ki si ga gojenec samostojno pribori po lastnem delu, opazovanju, razmotrivanju in udejstvovanju, se morejo razviti dragocene sile mišljenja in hotenja. Šola mora postati dom veselja in vzpodbude. Zrasti mora notranje in zunanje z živim življenjem.

² Ustava določa нравno-vzgojno načelo. V tem okvirju je ipak mogoča verska vzgoja kot dopolnilo in ojačenje нравnih vrednot. Natančno bi imela to določiti izvršilna naredba. Op. pis.

Ali tega ni pojmovati ozkosrčno samó v smislu uvedbe novega predmeta, rokotvornega pouka, marveč bolj v smislu delavnosti prirojene metode. (Schreiner.)

Za višjo šolsko izobrazbo je terjati posebno duševno sposobnost po posebnem izboru v smislu enotnega šolstva. Enotna šola je organizacija šolstva od najnižjega do najvišjega tako, da se omogoči vsakomur brezplačno šolanje po njegovi prirodni sposobnosti. (Natančneje: Letopis „Šol. Matice“, 1919.)

Po vsej znanstveno dokazani objektivni upravičenosti verstva moramo za nasičenje, dopolnjevanje in zaokroženje vzgojnega smotra uporabljati verske vrednote. Tesno združena z verstvom dobi etična vzgoja pravi pomen, zadobi stalno, vzdržno obliko glede časa in kraja, da postane dedna, radi tega nezavestna (Le Bon), da tvori trdo osnovo za uspešno udejstvovanje krepostnega napredka. „Vzgajati kak narod in se ne ozirati na njegovo verstvo, se pravi zdraviti človeka in ne poznati njegove bolezni. Verska vzgoja je ogromnega pomena za vsak narod in zlasti za nas pravoslavne Srbe, ker je pravoslavje tako tesno spojeno z našim narodnim imenom, značajem, z našimi umotvori in z našo sijajno preteklostjo.“ (Dr. Radosavljević, glej Ozvaldove „Smernice“.)

In vprav za nas Jugoslovane vsebuje verstvo velik del narodne duše. Trenutki, v katerih se nam posreči zamisliti se v sveto razpoloženje cerkvenih obredov, ki so našli odsev v stoletnih narodnih običajih, so čarobni, vzvišeni, nasičeni krepostnega zadovoljstva in sreče: zdi se nam, da smo odtrgali večnosti utrinek rajskega veselja detinskih spominov, ki jih je preplaval tok sile krutih časov.

Uporabljati imamo verstvo tem bolj, ker etika sama nima naloge dajati nravnih norem, ampak preizkušati obstoječe glede vsebine in njih nastoja. (Wundt.)

Današnji metodi verskega poučevanja pa nikakor ne moremo pritrjevati. Živ duh religije se ne sme izsiljevati, ne sme biti sestavljen samo iz besedičenja, učenja na izust in gole abstrakcije.

Brezbrižni verski pouk, ki deluje zgolj z abstraktnimi pojmi, ki mu je živa sila verstva in verske vzgoje le sredstvo, je često sokriv na sodobni verski in moralni indolenci.

V interesu nravne vzgoje se usojamo tudi tu soodločevati v smislu tega smotra: Smoter verskega pouka je, da vzgoji učencu čuvstvenost s krepko voljo k prirodni čistosti, samozatajevanju, pokornosti zakonom in dolžnostim, resnicoljubnosti in samostojnosti ter tako pripomore k vzgoji krepostnega značaja.

Skušal sem nanizati glavne smeri bodočega osnovnega šolstva po notranji preustrojitvi: osnovna šola v smislu delavnosti in enotnosti na podlagi npravno-verske vzgoje.

Za ugodno uveljavljenje naznačene smeri je potrebna sledeča razvrstitev vzgojno-učne tvarine.

I. Telesna vzgoja.

1. Smoter: Zdravo, močno, lepo telo. Vztrajnost, samozavest, neustrašljivost, hrabrost.

2. Predmet: Telovadba.

3. Pripomočki:

- a) Igre (na narodni podlagi, rajanje in izvajanje narodnih običajev).
- b) Plavanje, sankanje.
- c) Potovanje.
- č) Pouk v lepem vedenju.
- d) Delo na šolskem vrtu, njivi...

II. Npravna vzgoja.

1. Smoter: Vzbuditev npravne zavesti. Vzgoja za udejestvo-vanje npravno-verskih, narodnih načel. Značaj.

2. Predmeti:

- a) Verski pouk in verske vaje.³
- b) Namerni pouk: npravni in državljanski pouk in vzgoja. (Namera = Gesinnung.)
- c) Petje.

3. Pripomočki:

- a) Samouprava šolskega življenja.
- b) Vzgoja v narodnem duhu: spoznavanje narodnih šeg in običajev. Potovanje po domovini.
- c) Praktična vzgoja k delu. Gojenje dela radi npravne vrednote. Uvod v življenje po posecanju delavnic, tovaren itd. Vzgoja čuvstva veselja nad lastnim uspehom. Vzpodbuda k uvajanju lastnih idej. Čuvstvo človečanstva.

III. Duševna vzgoja.

1. Smoter:

- a) Probuja in razvoj čutov in čuvstev.

---

³ Za otroke brez konfesije bi to odpadlo. Op. ur.

- b) Probuja in razvoj spomina, mišljenja, presojevanja in hotenja.
- c) Probuja in razvoj čuvstva za lepoto.

2. Razvrstitev predmetov:

- a) Namerni pouk: Verouk; нравni, narodnostni, državljanski, umetniški pouk. Petje.
- b) Stvarni pouk: Računanje, nazorni nauk, domoznanstvo, prirodoznanstvo, zemljepis in narodoslovje. Narodno-gospodarstveni pouk.
- c) Oblikovni pouk: Jezikovni pouk v vseh panogah. (Praktično spisje.)
- č) Tvorni pouk: Risanje na narodni podlagi. (Narodni stil, stavbe, oprema, noša.) Pisanje.

3. Pripomočki: Praktično delo na vrtu, v šolski delavnici. Gospodinjstvo za deklice. Kmetijsko praktično vežbanje v sadjarstvu, čebelarstvu... Telovadba. Šolske igre. (Dramatične, govorne vaje; tehnično brezhlebn izgovor.)

Vse šolsko delo naj prekvaša prava rodbinska vzajemnost, pristrčno razmerje učitelja do učenca. Nižja stopnja znači v splošnem pasivno dojetanje, srednja in višja stopnja pa stopnjujoče sodelovanje v opazovanju in upodabljalnem pouku.

Stroga ločitev telesne, нравne in duševne vzgoje, kakor predmetov, je nemogoča in nepriradna. Uspešno udejejevoanje zavisi od čim večje vzajemnosti in koncentracije poedinih vzgojnih in poučnih činjenic.

Vse šolski ustroj in administracija bodita preprosta na široki demokratični podlagi.

Vse šolstvo in šolanje bodi državno in na državne stroške.⁴

Šolstvo se ima zdrževati na sodobni višini. Važne ideje življenskega procesa se morajo pravočasno uveljaviti tudi v šolskem ustroju. A tu je treba podvojene opreznosti, da se šolsko delo preveč ne razblini in ne zaide v zagate. Ne uvajajmo v šolstvo novih naprav, ki so se izcimile ob vsem drugem učinkovanju raznih činiteljev, na vseh drugih temeljih in se javljajo i danes v vsem drugem ozračju. Opravičeno naj najde odsev v šolstvu le to, kar je nujno izrastlo iz danih razmer našega narodnega napredka.

Ves ustroj mora biti tako prikrojen, da bode v stalni evidenci tudi najzakotnejša gorska šola. In vprav ta, ki je toliko zapuščena in zanemarjena!

⁴ Privatne iniciative v mejah zakona država ne sme izločevati. Op. ur.

Vsa šolska uprava mora zadobiti samostojnost v tem smislu, da ni odvisna od nobene politične stranke, druge državne ali cerkvene ustanove ali naprave in da se samostojno upravlja v zakonito določenem področju po šolskih uradih.

Najnižja instanca osnovnega šolstva bodi zadostno, zakonito opremljeno šolsko vodstvo. Zato se imajo sedanji šolski sveti preurediti v smislu roditeljskega in učiteljskega sosveta, ki jih je treba še le vzbuditi.

Da postane šola kos svoji prosvetni nalogi, je nujno, da vodi poedino šolo večša roka šolskega vodje; le enotnemu vodstvu je mogoče najti sredstva za najtesnejše delovanje z življenjem. Globokosežno deluje šola, ali voditi jo mora osebnost, ki ve združiti poedina mnenja, ki ve dovesti različne struje na eno miselno pot, jih spojiti v eno temeljno silo; le v ovzdušju osebnosti se more razviti krepostni značaj.

Zdravo šolstvo zahteva največje ekonomije sil, kojih delovanje in razvoj je le mogoč v kolaborativnem delu pod enotnim vodstvom.

K sodelovanju v šolskem ustroju je pritegniti:

1. Strokovnjake. (Učiteljski izvedenci vseh panog.)
2. Zastopnike roditeljev. (Po stanovih: kmetijskih, obrtnih, industrijskih zvez.)
3. Zastopniki narodnega zdravstva in mladinskega sodstva.
4. Zastopniki verstva in državne uprave.

Isti forum naj bi tudi veljal za izvršitev zakonskega načrta in sicer v krogu pokrajine in končno v krogu države.

V glavnih potezah se deli osnovno šolstvo v:

1. zabavišča;
2. osnovno šolo:
  - a) s kmetijskim,
  - b) z obrtniško-trgovskim značajem;
3. v višjo osnovno šolo:
  - a) s kmetijskim,
  - b) z obrtniško-trgovskim značajem.

Šolska obveznost trajaj od 7. do 17. leta.

Pred 7. letom pohaja deca v zabavišča, ki tvorijo važen sestav osnovnega šolstva, ker dajejo gojencu vse predpogoje dobre domače vzgoje, ki vprav deci na kmetih često primanjkuje. V tej dobi je otroška duša najbolj sposobna za dojetanje slabih in dobrih navad. Opasno bi bilo, če bi je ne porabili plodonosno.

Največje oskrbe in brige potrebuje mladič v dobi prehoda, torej med 14. in 17. letom. Treba je, da vplivamo z vsemi dopustnimi sred-

stvi, da se ohrani mlada duša zdrava in čista. V tej dobi se navzame najlažje vseh tistih zmot, ki često usodepolno učinkujejo na ves nadaljnji razvoj.

Novi šolski zakon za osnovne šole ima sprejeti ostre odredbe zoper šolomrzne roditelje. Na neopravičenih zamudah hira ves pouk na kmetih. Šolska obveznost ne sme pripuščati nobenega kompromisa in se mora dosledno v vsem obsegu izvajati: le tako je mogoče res učinkovito šolsko delo.

Duša vsega šolstva je učitelj. V njegove roke je položena usoda naroda. Učiteljski poklic zahteva celokupne individualitete, prepone z umetniškim duhom ustvaritelja, organizatorja, ki se vsikdar zaveda svojih težkih dolžnosti. Živa mora ostati v učitelju sila napredka, izpopolnjevanja, ljubezni in požrtvovalnosti do poklica. Oblike in posledke vede, prosvete in umetnosti mora poglobiti in jih stopnjema podati narodnemu telesu. Trden mora biti v presojevanju pojavov družabnega procesa.

Vsaka reforma šolstva preko te točke je nesmisel. Skrbna mora zato biti odgoja in šolanje učiteljskega osebja.

Vsi učitelji na učiteljiščih morajo biti skrbno izbrani. Na vadnici naj poučujejo zares temeljito naobraženi metodiki, ki so se izkazali praktično vrlo uporabljivi. In za učitelje risanja, godbe, telovadbe se smejo uporabljati le vsestransko izobraženi strokovnjaki.

Zlasti imamo od njih terjati:

1. Da vsestransko obvladujejo strokovnjaško tvarino svojih predmetov, ki jo imajo podajati v ozki zvezi s praktičnim življenjem.
2. Obvladati morajo tehniko govora, da vzbudijo zanimanje in navdušenje.
3. Biti morajo dobri metodiki, da morejo zgledno sodelovati pri vseh napravah šolstva.

Učiteljišča morajo postati matice osnovnega šolstva. Tu se imajo vršiti vsi metodični in duševni poizkusi. Gojencu imajo podati:

1. Temeljito, vsestransko zaokroženo splošno izobrazbo.
2. Usposobljenost za delovanje na kmetijskih in obrtno-trgovskih osnovnih in višjih osnovnih šolah.
3. Izurjenost v opazovanju in presojanju pojavov socialnega procesa.

Višje pedagoško šolstvo ima nalogo, da podaja v višji meri izpopolnjeno znanstveno in praktično strokovno izobrazbo. Zlasti se imajo gojenci vežbati v znanstveni metodi vzgojeslovnega izsledovanja za uspešno delovanje na vzgojeslovnem polju.

Naznačil sem najvažnejše smeri našega šolstva v novi dobi svobodnega narodnega razmaha.

Da preideimo čim prej v nove razmere, se ima posebno urediti prehodna doba.

Izdelati se imajo praktično izvedljive uredbe, ki dovoljujejo stopnjema izvršitev vsega programa.

Pričeti je tam, koder je koj od početka zagotovljen uspeh, ki ne zahteva veliko gmotnih žrtev, t. j. pri notranji preureditvi šolstva:

1. Preureditev šolske obveznosti (polagoma).
2. Reforma osnovnega šolstva v smislu delovne in enotne šole.
3. Preustrojitev učiteljišč.
4. Izvedba enotne šolske administracije za vso kraljevino. (Čitanke, učbeniki, tiskovine, službena pot.)⁵

O objavljenih načrtih za preustrojitev šolstva se bom usojal izpregovoriti v bodočnosti, ko stopi šolsko vprašanje v štadij javne diskusije ob priliki zakonskega dela.

Vsaka reforma šolstva, ki izgublja izpred oči smoter novega življenja, delo in smisel za delo, vestno izpolnjevanje dolžnosti, za duši vrelec, iz kojega črpa človeštvo najčistejše sile. V tem smislu, v smislu preuredbe šolstva na znotraj in poglobitve učiteljske naloge, se mora v prvi vrsti izvršiti reforma.

Iz srca želimo vsi, da postane naša dosedanja ljudska šola prava narodna osnovna šola, osnovnica srečne narodne bodočnosti.

Očistili smo jo morilnega ovzdušja polpretekle dobe, pustimo vanjo toplo življenje in solnce!

Boj za bodočnost šole je boj za bodočnost naroda. Ako se postavimo med bojevnike za prostejšo in veselejšo šolo, storimo svojo narodno dolžnost; kajti v boju za bodočnost zmaga tisti narod, čigar mladina se zaveda nalog svojega časa...

Dr. Drag. Lončar:

Srbska kritika slovenske politike.

(Konec.)

IV.

Srbski kritik razpravlja dalje: Lahkomišljeno pripravljeni in izvedeni koroški plebiscit je imel čisto prirodno za posledico rapallski dogovor. Slovensko javno mnenje, ki so se mu

⁵ Smotrni je le okvirni zakon s temeljnimi načeli. Op. ur.

pridružili nekateri resni zagrebški politiki, je zvrčalo tudi za ta neuspeh krivdo na srbsko diplomacijo, zlasti na Pašića; toda krivi so edino Hrvati in Slovenci: ti drugi morebiti še v večji meri nego prvi.

Wilsonova pomoč je bila gotovo naš najbolj aktivni politični račun. Nasproti londonskemu dogovoru smo mogli postaviti poleg žrtev srbskega naroda edino Wilsonovo prijateljstvo, njegovih 14 točk in zlasti njegovo mejno črto spornega ozemlja; zakaj boje Hrvatov in Slovencev ob Soči so izrabljali Italijani v svoje namene.

Italijani so odlagali končni dogovor z Jugoslavijo v pričakovanju, da izgine ameriška pomoč iz političnih računov Jugoslovancev. Slovenci in Hrvati namreč niso mislili na ameriške volitve in morebitno izpremembo političnega položaja; zato so bili še zadovoljni z zavlačevanjem Italijanov. Edini, ki je računal s to možnostjo, je bil Pašić, tisti Pašić, ki so ga slovenski voditelji v „Slov. Narodu“ in po časnikih skoro vseh strank v drugi polovici 1919. leta takó grdo napadali kakor poprej gotovo nobena avstrijskega ministra. Podobno, dasi ne takó nesramno, se je vedel hrvaški tisk.

Ko je Pašić, ki ima največ zaslug, da se je povzdignila Srbija do jugoslov. Piemonta, odkoder nam je končno prišlo osvobojenje in združenje, spoznal nevarnost, ako bi Wilson ne bil več predsednik Združenih držav, je začel pospeševati vprašanje dogovora z Italijo. Pod njegovim vplivom sta izposlovala Clemenceau in Lloyd George, da je italijanski ministrski predsednik Nitti v začetku 1920. leta predložil naši vladi sporazum na podlagi Wilsonovega načrta o samostojnosti Reke pod nadzorstvom Lige narodov, pri čemer bi bili odstopili otoke Lošinj, Vis in Pelagruž ter koridor ob istrski obali do Reke, a nam bi bili ostali Idrija, Postojna, Snežnik in železnica Št. Peter-Jurdani, ako že ne vsa proga Št. Peter-Reka. Pašić je priporočal v Parizu in Belgradu, da sprejmemo ta načrt; toda Trumbić, Hrvati in Slovenci (med njimi zlasti oba slovenska člana centralne vlade) niso hoteli o tem ničesar čuti.

Zamujena je bila prilika za povoljno rešitev tega vprašanja. Padel je Nitti, propadel je Wilson pri volitvah — vprav po pričakovanju italijanske diplomacije. Nesrečni plebiscit na Koroškem je zelo oslabil naš položaj pri antanti, Clemenceau in Lloyd George sta zaradi naše trme izgubila vsako voljo, da kakor koli posredujeta

za nas. To izpremembo je porabil Sforza, da je pozval naše delegate v Rapallo, naznanivši naši vladi, da izvede v soglasju z Anglijo in s Francijo londonski pakt, ako mi odbijemo njegovo ponudbo. Ker je Pašić vedel, kaj to pomenja, ni hotel iti v Rapallo, da podpiše katastrofalni dogovor, dočim je sam poprej pripravljaval ob danih okolnostih najbolj povoljno rešitev jadranskega vprašanja.

Slovenci so valili vso krivdo za rapallski dogovor na Pašića in se hudovali na vlado, zakaj ni poslala k dogovarjanjem z Italijani nobenega Slovenca. Naivnost! Po nesrečnem koroškem plebiscitu je prišlo na dnevni red vprašanje železnice Jesenice-Podbrdo. Ako bi bil med našimi delegati tudi kak zastopnik slovenskega naroda, ki ga Italijani tako sovražijo, bi bili mogli izgubiti še radovljiški okraj, t. j. Bled in Bohinj: poleg rojstnega kraja pesnika Gregorčiča še rojstni kraj njih največjega pesnika Prešerna!

---

1. Ob izbruhu svetovne vojne je ostala Italija nevtralna po prizadevanju nemškega poslanika Bülowa, ki je skušal pripraviti Avstro-Ogrsko do čim večjih koncesij, dokler se ni 26. aprila 1915. leta sklenila t. zv. londonska pogodba,¹ po kateri je prešla Italija od dotedanje trozveze na stran antante. Sicer je imela Rusija s početka pomisleke glede teritorialnih zahtev Italije nasproti južnim Slovanom; toda slab vojni položaj zlasti na nemško-avstrijsko-ruski fronti ter delna popustitev Italije na korist Srbije in Črne gore sta privedla tudi Rusijo do podpisa londonske pogodbe.

Po členu 4. londonske pogodbe naj bi bila Italija dobila Tirolsko do Brennerja, Trst, Goriško-Gradiščansko, notranjski del Kranjskega, t. j. črto Idrija-Snežnik, ter Istro s Cresom in Lošinjem, a po členu 5. tudi severno Dalmacijo, t. j. ozemlje Zader-Šibenik z otoki Pag, Vis, Hvar, Korčula, Lastovo, Mljet itd., dočim bi bilo pripadalo Hrvaški primorje z Reko ter z otokoma Krk in Rab, Srbiji in Črni gori pa dalmatinsko obrežje od rtiča Planke do reke Drima z otokom Brač ter s pristanišči Spljet, Dubrovnik, Kotor, Bar, Ulčinj in Sv. Ivan Medovanski.

---

¹ Ferdo Šišić, Jadransko pitanje na konferenciji mira u Parizu. Zbirka akata i dokumenata. Zagreb, 1920.

Londonska pogodba je bila namerjena proti Avstro-Ogrski in vsebovala v prvi vrsti slovensko-hrvaško ozemlje; toda po trditvi italijanskega ministrskega predsednika *Bosellija*, ki je bil ob enem predsednik društva „Dante Alighieri“, iz 1916. leta ni bil to vojni smoter Italije, marveč podlaga za njene daljnje aspiracije.²

Londonska pogodba je bila tajna iz razlogov „vojne strategije“, kakor je poudarjala *Wilsonu* spomenica angleškega in francoskega ministrskega predsednika *Clemenceaua* in *Lloyd Georgea* 1920. leta. *Wilson* je nasprotno s svoje strani ugovarjal upravičenosti tega razloga, da se je prikrival londonski dogovor ameriški vladi, ki je bila tesno združena s podpisniki ter prinašala za skupni namen neomejeno pomoč in neizmerne stroške.

Londonska pogodba je vsebovala izključitev Avstrije od Jadrana, da na njeno mesto postavi Italijo; zato je ob enem nasprotovala Jugoslaviji, ki bi bila z narodno-zemljepisnega stališča edina upravičena politična naslednica habsburške monarhije na tem ozemlju, ter prisojala ostalo jadransko obrežje Hrvaški, Srbiji in Črni gori.

Italija je sklepala z Anglijo, Francijo in Rusijo londonsko pogodbo, ne da bi bila obvestila svojo zaveznico Srbijo, katere vlada je izjavljala narodni skupščini v Nišu 1914. leta, da je postala svetovna vojna od početka ob enem borba za osvobojenje in združenje vseh nesvobodnih bratov Srbov, Hrvatov in Slovencev.

V nasprotju s to izjavo srbske vlade je bil *Pašićev* razgovor z zastopniki ruskega tiska v Petrogradu 1916. leta, nekako eno leto po londonskem dogovoru, kjer je priznaval Italiji hegemonijo na Jadranu, a za Srbijo je zahteval gospodarski dohod do morja in upal, da se morebitna nesoglasja rešijo v smislu srbsko-italijanskega prijateljstva. Italijani so bili veseli te velikosrbske koncepcije in jo izrabljali proti Jugoslaviji.³ V Londonu so povedali *Supilu*, da se je takrat *Pašiću* v Petrogradu ponudila Bosna in Hercegovina, Vojvodina in del Slavonije, kar je sprejel tudi v imenu srbske vlade.⁴ Odsev te *Pašićeve* politike se je kazal tudi v nekvalificiranem postopanju t. zv. srbskega korpusa s slovensko-hrvaškimi prostovoljci v Rusiji, ki so se izjavljali za Jugoslavijo.⁵

2. Politični program v smislu Jugoslavije je podal 1915. leta „Jugoslovanski odbor“ v Londonu in ž njim nasprotoval londonski pogodbi, t. j. italijanskim zahtevam glede Jadrana. „Jugo-

² Jov. N. Tomić, Jugoslavija u emigraciji. Beograd, 1921.

³ Franko Potočnjak, Rapalski ugovor. Zagreb, 1921.

⁴ Jov. N. Tomić, l. c.

⁵ Jugoslavija (Petrograd), 1916./1917., štev. 5—8.

slovanski odbor“ je odobral, da se je slovensko-hrvaško ljudstvo borilo ob Soči — ne za Avstrijo, marveč zase, ker ni smatralo Italije za zaveznico našega naroda, ampak za špekulantinjo in grabljivko. S tega stališča se „Jugoslovanski odbor“ s početka ni ujema z Masaryk-Beneševovo akcijo, da bi se namreč Slovenci in Hrvati udajali na soški fronti Italijanom; zato je tudi vladalo med njim in Čehi hladno razmerje.⁶

Dne 20. julija 1917. leta se je po daljšem dogovarjanju dosegel sporazum med srbsko vlado in „Jugoslovanskim odborom“ s t. zv. k r f s k o d e k l a r a c i j o, ki je prvi naš državotvorni akt, zahtevajoč vse naše ozemlje v eni državi. Kot tak je bil namerjen proti londonskemu dogovoru; toda praktične posledice iz tega dejstva niso bile izvajane od srbske vlade, kakor uvidimo pozneje. Na drugi strani pa tudi „Jugoslovanski odbor“ ni ostal na svojem prvotnem stališču glede Italije in je pod angleškim vplivom 1918. leta sklenil z Italijani t. zv. r i m s k i p a k t, na podlagi katerega je sam pomagal majati soško fronto, ne da bi bil zahteval zase konkretne določbe in zagotovitve, dasi je postal takrat jeziček na tehtnici.⁷ Z rimskim paktom ni bil londonski dogovor niti formalno niti meritorno omajan, še manj seveda razveljavljen: to je bila diplomatična poteza Italijanov brez realne kompenzacije za nas.

Res je sicer, da je po rimskem paktu antanta z Ameriko vred izražala simpatije za naše narodne zahteve; toda naših prostovoljcev ni priznala kot zavezniško vojsko in tudi ne „Jugoslovanskega odbora“ kot našega zastopnika v tujini. Čehi in Poljaki so zase to dosegli, a nam sta nasprotovali Italija in — Srbija, dasi so bile Amerika, Anglija in Francija za priznanje. Italijanski zunanji minister S o n n i n o se je upiral ustanovitvi jugoslovanske legije v Italiji, kakor tudi priznanju „Jugoslovanskega odbora“ za začasno vlado. Njemu je bila ljubša slabotna Avstrija nego krepka Jugoslavija, ker je priznaval samó Srbijo. Enako se je vedel P a š i ć, ki se je tudi upiral snovanju jugoslovanskih (ne srbskih) legij ter priznanju „Jugoslovanskega odbora“ za zastopnika avstro-ogrskih južnih Slovanov, ker je hotel, da bi bila to edino Srbija. Leta 1918. je poslal P a š i ć kot srbski zunanji minister cirkularno brzojavko svojim poslaništvom, naj vprašajo pri vladah, kjer so nastavljeni, kaj bi te rekle, če bi Srbija zahtevala samó Bosno in Hercegovino ter polovico Dalmacije.⁸

⁶ Franko Potočnjak, l. c.

⁷ Obširneje o tem: Novi Zapiski, 1922., št. 6.

⁸ Franko Potočnjak, l. c.

Skratka: kljub krfski deklaraciji je delal Pašić za Veliko Srbijo, kakor je vzdrževal londonsko pogodbo Sonnino kljub rimskemu paktu. Obe politični koncepciji sta bili proti Jugoslaviji. In kaj je bila njuna posledica? Ko je prišel polom Avstro-Ogrske, so Italijani tudi z dovoljenjem srbskega poslanika Vesnića v imenu antante zasedli po londonskem dogovoru pripadajoče jim slovensko-hrvaško ozemlje, ki se je smatralo za sovražno, ker nismo bili priznani kot vojni zavezniki, kar sta bila preprečila Pašić in Sonnino.

3. Ko smo se avstro-ogrski južni Slovani dne 1. decembra 1918. leta združili s Srbijo in Črno goro v eno državo, smo tudi pri mirovni konferenci v Parizu imeli enotno zastopstvo, dasi je antanta, zlasti Italija, delala razliko med Srbi ter Hrvati in Slovenci. Sam predsednik mirovne konference Clemenceau nam je 1920. leta očital, da je bila Srbija od početka vojne na strani antante, a mi da smo bili proti njej, sploh je govoril o naši državi kot Srbiji, na kar mu je Trumbić poleg drugega omenil, da so avstro-ogrski južni Slovani ostajali v italijanskem ujetništvu, ker jih Italijani niso hoteli uporabljati za prostovoljce, dasi so se jim v ta namen sami ponujali.

Ko je prišel Wilson v Evropo, je s početka označeval Sočo kot italijansko-jugoslovansko mejo. Že v Ameriki je bil nanj vplival v tem smislu Hrvat dr. Hinković, ki je tam deloval poleg Čeha Masaryka in Poljaka Paderewskega.

Na drugi strani pa rimski pakt ni načelno odklanjal italijanske zahteve glede našega ozemlja. Predsednik „Jugoslovanskega odbora“ dr. Trumbić je videl tedaj v Italiji „krepko materialno in moralno oporo“; italijanska vojska se je po njegovi sodbi borila tudi „za emancipacijo in svobodo jugoslovanske rase“; priznaval je Italiji, n. pr. nasproti Wilsonu, Gorico, Pulj in Trst. „Corriere della Sera“ je pisal, da je mnogo Hrvatov in Srbov priznavalo italijanske pravice do Trsta in velikega dela Istre, čeprav tega glede na Slovence niso izražali odkrito. Enako je poročal o tem angleški list „Times“.⁹ Angleži in Francozi so nam svetovali popustljivost nekako v smislu t. zv. Wilsonove črte; zakaj v antantinih, zlasti angleških krogih se je že 1914. leta govorilo o Julijskih Alpah in sredini Istre kot italijansko-slovanski črti.

Naša delegacija je najprej predlagala za vse ozemlje Wilsona kot razsodnika, dočim so bili Slovenci proti temu z utemeljevanjem, da ni vse ozemlje sporno; vendar je bila s tem postopa-

⁹ Šop dokumentarnih izjav prinaša zlasti Potočnjakov spis: Iz emigracije. I. V Zagrebu, 1919.

njem izražena načelna misel, naj jadransko vprašanje reši mirovna konferenca, oziroma njen član *Wilson*, ki ni bil vezan po londonski pogodbi: mirovna konferenca naj bi bila prevzela pred zgodovino tudi odgovornost za izvršitev londonskega pakta, ki so ga antantini državniki sklenili brez nas in proti nam. Značilno je bilo, da je vrhovni svet obravnaval jadransko vprašanje na italijanski predlog sam, t. j. ne da bi ga bil dal strokovnjakom v podrobnejše preučevanje, kakor je sicer delal pri drugih prilikah.

Ker je *Sonnino* odklonil razsodišče, smo mi na to predlagali plebiscit, a Italijani niso hoteli razpravljati z zastopniki Hrvatov in Slovencev, zahtevajoč še Reko ter junctim med sklepanjem miru z Nemčijo in rešitvijo jadranskega vprašanja. *Wilson* bi bil rad rešil jadransko vprašanje pred svojim odhodom nazaj v Ameriko v smislu kompromisa: Italiji Trst — Jugoslaviji Reko in sicer z utemeljitvijo, da so se izpremenile politične prilike, ker so z razpadom Avstro-Ogrske, proti kateri je bila namerjena londonska pogodba, nastale nove države, ki je treba z njimi postopati na podlagi narodne pravice in svobode. *Orlando* je pa odgovoril, da zahteva Reko na podlagi *Wilsonovega* načela o samoodločbi narodov, ker se je tamošnje prebivalstvo izreklo za Italijo. Grozilo se je z vojno Jugoslaviji, a končno je po amerikanskem prizadevanju prišlo do pogajanj med Italijani in nami. Tu se je pojavila misel t. zv. vmesne države (*état tampon*).

4. *Wilsonov* nastop proti londonski pogodbi je bil poskus, da se reši vsaj nekaj slovensko-hrvaškega ozemlja; zakaj tudi *Wilsonova* črta je žrtvovala Italiji goriške, tržaške in zapadnoistrske južne Slovane, v prvi vrsti Slovence. Še več: *Wilson* je soglašal, da se ustvari med Italijo in Jugoslavijo neodvisna reška država pod Ligo narodov.

Mi smo načelno sprejeli *Wilsonovo* črto; toda odklanjali smo italijansko suvereniteto vzhodno od te črte, dasi smo bili tudi pripravljeni na kombinacijo z vmesno državo pod določenimi pogoji. Dočim se je unikal *Wilson* in za njim mi, so prihajali Italijani z novimi zahtevami, ki sta jih podpirali Anglija in Francija; takó se je rešitev jadranskega vprašanja zavlačevala, dokler ni dosegla viška po padcu *Orlanda* in *Sonnina* za *Nittijevega* ministrstva.

Amerika, Anglija in Francija so se sporazumele in v skupni spomenici z dne 9. decembra 1919. leta označile Italiji svoje stališče glede jadranskega vprašanja v tem smislu, da so se izrekle za *Wilsonovo* črto do Labinja, za vmesno državo Reko pod Ligo

narodov in za druge italijanske ugodnosti, kakor odstop nekaterih kvarnersko-dalmatinskih otokov, suverenost Zadra pod Ligo narodov, a v carinski zvezi z Jugoslavijo, mandat za upravo albanske države, posest Valone in nevtralizacijo otokov.

Na to spomenico smo predlagali mi plebiscit za vse sporno ozemlje, oziroma Wilsonovo črto od Julijskih Alp do Raše, ako bi se plebiscit odklonil, za Reko in Zader avtonomijo pod nadzorstvom Lige narodov, za Albanijo popolno neodvisnost v mejah londonske konference iz 1913. leta, oziroma za Jugoslavijo drimsko dolino s Skadrom, če bi se Albanija delila. In Italija? Nitti je izkoristil Wilsonovo odsotnost ter pridobil Anglijo in Francijo, da sta dne 14. januarja 1920. leta izpremenili decembrsko spomenico takó-le: mesto Reka kot corpus separatum postane svobodna država pod Ligo narodov z lastnim diplomatskim zastopstvom, a luka z železnico bi pripadala Ligi narodov (po prvotnem načrtu naj bi bilo mesto Reka pod italijansko suvereniteto, kar se je potem opustilo); Wilsonova črta se razširi do Senožec ter med Reko in Italijo se ustvari teritorialna zveza; Zader naj bi bila svobodna država pod Ligo narodov z lastnim diplomatskim zastopstvom; Italija dobi poleg Valone mandat za upravo albanske države, a nam bi se odstopila drimska dolina, ki bi ji morali dati avtonomijo. Anglija in Francija sta nam nató dne 20. januarja 1920. leta stavili ultimát: ali sprejmemo ta izpremenjeni predlog ali pa se uveljavi londonska pogodba. Clemenceau nas je opozarjal, da ostane potem albansko in črnogorsko vprašanje in suspensio, ter nam očital, da nismo ves čas obravnav glede Jadrana podali svojih predlogov, na kar mu je odgovoril Trumbić, da smo bili dotlej samó enkrat pozvani pred vrhovni svet 1919. leta.

Naša delegacija je bila po navodilu svoje vlade pripravljena dovoliti sledeče koncesije: mesto Reka kot corpus separatum postane svobodna država pod Ligo narodov, ki bi imela tudi njeno diplomatsko zastopništvo, a luka z železnico bi bila last Lige narodov pod upravo naše države; meja med Italijo in Jugoslavijo se določi z Wilsonovo črto brez Senožec ter teritorialne zveze med Reko in Italijo; mesto Zader pride kot svobodna država pod Ligo narodov, ki ji pripada tudi diplomatsko zastopništvo; glede Albanije naj velja določba o njeni neodvisnosti iz 1913. leta brez vmešavanja kakšne tuje države, sicer pa se odstopi državi S. H. S. severna Albanija z avtonomijo; vsi otoki naj bodo demilitarizirani, a Italiji se prepustita Lošinj in Pelagruž brez Visa; varstvo jugoslovanskih državljanov v Italiji glede njih jezika, narodnosti, gospo-

čarskega in intelektualnega razvoja naj velja enako kakor se priznava dalmatinskim Italijanom pravica do opcije italijanskega državljanstva, ne da bi se morali zato izseliti z ozemlja S. H. S.

Na C l e m e n c e a u j e v o željo je podala naša vlada nov odgovor, da se podvrže razsodišču ali plebiscitu in da angleško-francoskega predloga sicer ne more sprejeti v celoti, a je pripravljena za pogajanja. Proti ultimatu je pa nastopil tudi W i l s o n, očitajoč januarskemu načrtu, da je brez vednosti in odobritve Amerike v bistvenih točkah izpremenil skupno stališče v decembrski spomenici, ker je z dovolitvijo lastnega diplomatičnega zastopstva pripravljaj italijansko suvereniteto nad Reko, ker je priznaval Italiji vso Istro ob enem s teritorialno zvezo do Reke in delil Albanijo med tri države; edino temu se Amerika ni protivila, da se vmesna država v sporazumu z Italijani in Jugoslovani omeji samó na mesto Reka kot corpus separatum pod Ligo narodov.

Angleško-francoski ultimat se ni izvršil, marveč je prišlo do direktnih pogajanj med nami in Italijani za N i t t i j a, ki naj bi se bila dokončala v San Remu.¹⁰ Italijani so predlagali dvoje rešitev, oziroma osnov za razgovore: ali suverenost nad Reko brez teritorialne zveze z Istro ali pa teritorialna zveza, ako ne pride Reka pod Italijo. Naš zunanji minister dr. T r u m b i ć je zamudil priliko, ko se ni odzval pogajanjem v San Remu; zakaj med tem se je v Italiji izpremenilo javno mnenje, da so zlasti vojaški krogi soglašali z rešitvijo, kakor jo je predlagala decembrska spomenica, pod pogojem, da se dovolijo na korist Italiji nekateri popravki, s čimer je bil zadovoljen tudi N i t t i. Ako nismo hoteli reške vmesne države, ki jo je vsebovala decembrska spomenica, smo se morali pogajati na podlagi italijanskih predlogov; toda N i t t i j e v o ministrstvo je padlo, na kar sta sklenila V e s n i ć in T r u m b i ć dne 12. novembra 1920. leta rapalsko pogodbo z ministrstvom Giolitti-Sforza. Odstopili smo Goriško-Gradiščansko, Trst, vso Istro z notranjskim delom Kranjskega (črta Idrija-Snežnik) ter otoke Cres, Lošinj, Lastovo in Pelagruž; mesto Reka je postala neodvisna država, a Zader je prišel pod italijansko suvereniteto. Slovenci smo postali državljani Jugoslavije, Italije in Avstrije...

To bi bila kratka zgodovina jadranskega vprašanja, ki dokazuje, da je bila rapalska pogodba končni člen v razvoju dogodkov, posledica italijanskega imperializma, velikosrbske politike in rimskega pakta.

¹⁰ Dr. Otokar Rybař, Sadašnje stanje Jadranskoga pitanja. Obzor, 13. V. 1920.

V.

Svojo kritiko slovenske politike sklepa dr. Milovan Pravidica s sledečimi izvajanji:

Ako primerjamo aktive slovenske politike (med katerimi se zlasti odlikuje postopanje Kreka in Korošca ob majniški deklaraciji) z njenimi pasivi (koroški plebiscit in rapalski dogovor), potem se pokaže premoč pri pasivih.

Slovenski narod je zaslužil, da bi imel boljše politične voditelje, ki mu jih da, kakor upamo, dosežena samostojnost, dasi današnje prilike tega še ne kažejo. Mnogi slovenski vodje, med njimi, žal, tudi dr. Korošec, se boré z izmišljenimi grdobami, s srbsko nadvlado, kakor bi se mlajši brat moral bati starejšega zató, ker je starejši. Ker so se poprej Slovenci bojevali z Nemci in Italijani ter z neprijateljsko vlado, so si sedaj ustvarili novo nevarnost samó zató, da se morejo s kom boriti po svoji navadi. Kakšna zaslepljenost!

Mladi slovenski politiki zlasti mislijo, da vse vedo najbolje in se navdušujejo za vsako romantično pustolovščino, n. pr. za Korfantija. Zató so zamerjali Belgradu, da se ni dvignil na Koroškem, a njih lastno korfantijstvo na Koroškem, ki so ga v sporazumu z ljubljansko deželno vlado začeli 1919. leta, se je žalostno končalo, da je moral srbski vojak popravljati, kar so oni zakrivali. Naj prepuščajo boj za osvobojo Jugoslovanov preizkušeni srbski diplomaciji!

Mlajši slovenski politiki jako radi govoré o „neplodnem vseslovanstvu“, s čimer zatajujejo tudi Prešerna, ki je veroval v „vseslovanstvo“ in se izražal v tem smislu. Danes je jasno i za slepca, da bi bila antanta premagana, ako bi ne bilo Rusije. In da je Rusija nastopila za malo Srbijo, to je bila zasluga „vseslovanske“ ideje. Bethman-Hollweg je dve leti pred svetovno vojno govoril o boju med germanstvom in slovanstvom. Zmagalo je slovanstvo. Ako Rusija danes nima te vloge, ki bi ji pripadala, je temu kriva njena revolucija. Ko pa zopet stopi Rusija v zvezo velikih držav, oživi tudi „vseslovanstvo“ še bolj krepko in da ne bo neplodno, za to se pobrigajo v bodočnosti slovanske države namesto slovanskih posameznikov preteklosti.

Južnega slovanstva ne pojmem v smislu srbstva, ampak kot sintezo vseh štirih narodnih skupin: Slovencev, Hrvatov, Srbov in Bolgarov. Politična oblika te sinteze je federacija, v kateri uživa vsak del svojo avtonomijo. Združeno južno slovanstvo pa najde svoje oporišče v Rusiji: v svobodni, socialni Rusiji, ki se pravkar poraja pred nami v velikih bolečinah, da nam pokaže novega človeka v družbeni skupnosti.

O vseh teh vprašanjih ne razpravljam podrobneje, marveč opozarjam na študijo „Jugosloveni, Slovani in Jugoslovani“, ki je izhajala v „Novih Zapiskih“ in izšla tudi v ponatisku. V njej je izražen kulturno-politični program, kakor je utemeljen v naši prirodi, zgodovini in življenju.

Dr. Francè Goršič:

Pomen sociologije za pravoslovje.

Svrha prava je udejevitvev socialne
svrhe človeštva. G é n y.

Niti bogoslovcem ne hodi več na misel, da bi trdili kakor nekda, da je pravni red od Boga dan ter da je božja pravica tvorna sila prava, ki se ga človek ne sme lotiti po svoji glavi. Smo pač v dobi znanstvenega spoznavanja, ko ni več mogoče delati s kakim skupkom nesamorastlih in neznanstvenih prepričanj in s takó zvanimi spekulativnimi dedukcijami. Pri kraju je abstraktna doba s svojimi pojmi, posnetki in tvorbami. Zazoril se je čas eksaktnih ali, če hočete, kulturnih ved, ki so jih še do pred kratkim imenovali duševne vede.

Živimo sredi velikega preokreta, ki je baje nekoliko sličen dobi po francoski revoluciji. Takrat je bil razvoj upoten po vzorih naravnega prava, po zakonih enakosti in svobode. Smatrali so državo za množstvo ljudi, ki so se združili v gotov smoter, zakone se proglašali za voljo celokupnosti, izsilili so ljudska zastopstva, — naglo pa so se iztreznili, opazivši, da nikakor niso dosegli načrtanega smotra, saj država ni zgolj „vsota ljudi“, ampak tudi še nekaj drugega, namreč skupek različnih socialnih skupin in slojev, ki se izpreobračajo po večnih zakonih postanka, razvoja in prestanka; skratka, zavedli so se, da obstoji tudi „la société“. Borba za četrti sloj je odkrila življenski red, ki se je razodel kot red, ki je neza-visen od države. V en mah je bilo izčaranih dosti posebnih zajednic, ki so obstale poleg države, da, tudi izven države. Pokazalo se pa

je tudi, da je „la société“ posredovalni vmesni prostor med individuom in državo. S temi besedami so že orisane konture moderne sociologije. Preokret naše dobe ni toli sličen preokretu po francoski revoluciji, nego on pomenja naravno nadaljevanje francoskega preokreta, tisto nadaljevano prizadevanje, da bi človek dosegel svetovno univerzalnost „avec les armes du temps.“

Treba bi nam bilo spoznanja, da se morajo preosnovati vse znanstvene metode. Toda, ali smo tega spoznavanja zmožni, ko smo takó majhni zaradi dosedanjih učnih metod? Ali naj nam naša zastarela metoda pravnega nauka, ki, mehercle, ni takšna, da bi dajala pravnikom kak znanstveni ugled, ali naj nam rimskopravna metoda izcopia duha, da bodo pravniki quasi ex inspiratione sprejeli sitno premodernizovanje in sociologično preučevanje? Ne! Marveč vzkraj prizadevanja, da se občuva stara srednješolska metoda, opažamo, vprav narobe, močno protigibanje pravnega svetâ, da bi se visokošolski mladini neokrnjene ohranile vse one hvalisane dobrote rimskopravnega študija. V neogibnem boju, ki se razvema med rimskimi pravniki pa privrženeci prerojevajoče se opazovalne pravne vede, bo gotovo mnogo prilik za dokazovanje, da se pravniki, pa bili teoretiki, bili praktiki, bili celó vseučiliški profesorji, večinoma niti tega ne zavedajo, da mislijo drugače, nego vsak normalen človek, ki ni pravnik. No, morda se ta ali oni pravnik le kdaj tudi tega neskladja zavé, takrat pa, kakópada, meni, da on lajike — prekaša. Ni potem čudež, da je učena justica, ta elita jurisprudence, že več stoletij deležna očitka, da je raznarodela. Zablode razumoslovcev na tem važnem polju pravoznanstva so si do dobrega privoščili véliki zařkovavci Shakespeare, Beaumarchais in drugi na ta način, da so uprizorili pravnike kot štorkljaste pavlihe v narodu, narod pa kot zdravo združbo, ki je pravico od vekomaj etično pojmovala. Iz te protistave so se jim porajali oni divni prizori, ko poje ob splošnem smehu šiba po hrbtiščih pojmovnih umetelnikov.

Proč z dialektiko, to geslo ni poteklo stoprv iz moderne miselnosti, marveč je staro; je starejše i od sociologičnega pravoslovja i od same sociologije. Slednja si je to geslo osvojila najprej zase, a s tem posredno za vse svoje pohčerske vede, pri katerih se uveljavlja znanstveno raziskovanje raz motrišče družboslovja ali tako zvana sociologična metoda. Ta novi, vežoči, vse prepletajoči, enotni znanstveni beleg skuplja pod plaščem ene matere vse kulturne znanosti doli od zgodovine in pravoznanstva gori do umetnostnih ved. Preokret je obširen in globok. Vse kulturne, gospodarske in pravne vede se preosnavljajo. Iščoč novih potov, je neki naš

umetnostni znanstvenik pravilno izrekel, da bi smeli slikarja Hollandca in slikarja Japonca po istem merilu ocenjevati le, ako bi bila oba iste družbe člana. Ker pa nato nauka ni ugloobil in se morda poglobitve misli le ni zavedal, je dalje svoj problem razreševal s pomočjo umetnostne zgodovine, pa tako, da je ves naglas položil na samostalnik: zgodovina. Morda bi ga bil ovinek še privedel na pravo pot, ako bi bil pozval moderno t. j. sociologično zgodovinsko vedo na pomoč. Takó pa se je konec dotičnega predavanja zvil v velik vprašaj brez odgonetljaja. Zgodovina nikoli ne more sama dati povoljne rešitve, kadar ne gre za ocenjevanje golih vzkrainosti ali zaporednosti, to se pravi, kadar gre tudi za utemeljevanje, ne za golo eksistenco. Pravnik takoj opozori na izkustva minule razvojne dobe, v kateri so zgodovinski strujarji Savigny in tovariši toliko sejali, a tako mali želi. Pristaš zahodnoevropskega nauka o družabnem kontinuu pa bi ti pojasnil, da so se razsodni in učeni možje minulih stoletij, po poklicu pravniki, s pomočjo velikanskih spoznatkov sintentično ustvarili vse odnošaje, katerih analizo sedaj vrše, sociologično preiskujoč, vzhodnoevropski naučniki, deloma filozofi in fiziologi, deloma nacionalni ekonomski, pravkar pa še tudi zgodovinarji. Družboslovni fluid izpreleta vso prosveto ter preobražuje vse kulturne vede v sociologične opazovalne znanosti. Tako se godi tudi pravoznanstvu, ker mu je treba trdnega spoja s človeštvom, s človeškim življenjem in s tisto človeško družbo, ki se nam včasih kar v krožnem ometu prikaže dvolična, tu kot duševna mati, tam kot potomka. Velika je uloga, ki je odrejena pravniškimi znanstvenikom. Znamenje visokega znanja je dejstvo, da so oni bili novi vedi — sociologiji — duševni kumi; kumovali so vedi, ki se je jela baviti s tem, da je podpredeljevala družbena dejstva pod znanstvene pojme ter znanstveno urejevala in med seboj spajala te nove pojme. Pohčerime, tako zvane obmejne vede so bile Saint-Simonovi sociologiji vse pravne, gospodarske in kulturne znanosti, zakaj one vse nastajajo, one se razvijajo, one zopet prenehavajo edino v družbi; one so zlite z družbo; one korené v družbi. Komur je na tem, da bi zate in objasnili postanek, razvoj in prestanek, ali, kakor se tako radi izražamo, odnošaje, on mora svoj študij obrniti na družboznansko polje. Dasi se niti v tujini ta preobrat v pravoznanstvu še ne razgibava bog ve kako imenitno, pa vendar skušajo na primer Puchtovo zgodovinsko teorijo, ki je bila brez pravega temelja zasnovana in je usahnila, dvigniti na družboznansko podstavo ter jo ojačiti, da bi, podružabljena, iznova in uspešneje tekmovala na znanstvenem polju.

Dobro se nam zdi, da je bil vprav zgodovinar po poklicu (Brinkmann), ki je opozoril, da je med polaritetama poedinec in država prostrano osredje, ki mu je ime družba. Naravno se mora tikati polja znanosti, ako je obširno, velik del norm, iz katerih sestoji pravo človeštva. Primeroma mnogo manj znaten del norm tvorijo norme, ki so v zakonih, podeljenih od države kot oblikovno najbolj dovršenega organa človeške družbe. Pravni život je pač le pičel del socialnega života. Zategadelj je pravo v poglavitni vrsti družabni red, še le v postranski, seveda pa dokaj močni veji je državni prisilni red. Ob tem spoznanju mora biti zgodovinska struja pravniku očitena anahronizem. Pravni sociolog raziskuje vse induktivno, takó tudi tisto, kar je nekdanj bilo, to pa, če je treba, mnogokdaj stoprav ob tem, kar je sedaj, nikoli pa ne pretresa narobe t. j. deduktivno sedanosti iz preteklosti. Sistematično dojetje in empirično raziskovanje razvojnih stopenj more dovesti do popolne zbirke vseh likov, starih in sodobnih, pri tem pa uči raziskovavca močna minljivost oblik na vsó moč, naj povsod išče vzrokov in premotruje substanco vedno iznova. Izgubljeno Koroško smo reševali s pomočjo doznave, katere smo črpali iz prošlosti. Raziskava ni bila induktivna, dasi nam je bilo raziskovati sodobno stvar, našim čutom dostopno, pred nami razgaljeno in naše pomoči željno, z ničimer drugim zakrito nego z našo duševno notranjostjo. Ob tem na veke čutnem primeru upropaščene dedukcije smo se morebiti le naučili, da ne smemo sedanjih kulturnih, gospodarskih in pravnih vrednot ocenjevati s pomočjo izsledkov minulih stopenj in metod. Zgodovina sama skoraj nikoli ne podeli dovolj gradiva, da bi mogli sedanost presoditi, pa da bi jo celó takó presodili, da bi bila vrednotba pravilna in prosta one proslule in pogubne dobro- in lahko- vernosti. Ob golem uporabljanju nekdanjih posledkov ne spoznaš sedanjega stanja prava, gospodarstva in prosvete. Vrzelasti zgodovinski študij je treba zaliti s slastnim testom družboznanstva, potem stoprv spoznaš današnje dobrine. Nepretrgana vrsta razvojnih stopenj seza prav do trenutka sedanosti, toda družabno ozadje vseh teh mnogoterih oblik je zelo različno. Pravniški sociolog proučuje to ozadje ter ga, ako ni doumno, pojasnjuje in utemeljuje s kasnejšim razvojem, torej tudi z današnjim razvitkom. V tem smislu je vse, kar mu je važno za presojanje sedanjih vrednot, prav takó važno za presojanje preteklosti, saj je prošlost spojena z nami in seza semkaj gori do našega družboslovnega razgleda.

Zgodovina je do pred kratkim zapisovala le dogodke ter ni obračala pažnje na družbo in njene mene. Ni ji bilo mar ne socio-

logičnih sodil ne skritih gonov niti veznih niti. Nedostajalo ji je vsakršne znanstvene metodike za točno vrednotenje prigodeb. Česar ji je nedostajalo, ji je sociologija poklonila. Svedoki smo, kakó se zgodovinarji naše dobe preučujejo po sociologično. Prodrlo je spoznanje, da je golo vpisovanje dogodljajev zastarelo, kadar se presojajo kulturni proizvodi družabnih sil katere koli dobe. Pravniki ki brska po Justinijanovem kodeksu, se ne zateka k materi vseh kulturnih ved, marveč dela do pike isto, kar bi delal zdravnik, ki bi študiral zdravstvo prvih stoletij po Kristu. Zatekati se k zgodovini in njenim posameznim razvojnim štadijem se pravi zatekati se k tisti posestrimski vedi, ki je sama jedva spoznala, da mora svoje izsledke uglabljati s pomočjo sociologičnega svetovnega naziranja. Iz svojih rok prelagati v tuje nič bolj vešče roke odgonetljajev niti pravniku ne kaže. Zgodovinska znanost je postala obmejna veda sociologije, in slične paralelne vede so postale vse vede, ki se ne bavijo zgolj z enkratnimi dogodljaji, to so vse kulturne, pravne in gospodarske vede. Vir vseh teh obmejnih ved je više gori v sociologiji. Tam je treba iskati razvozlatve za probleme umetnostnih znanosti, tam je ključ za odpiranje teoretične in praktične gospodarske znanosti (nacionalne ekonomije), statistike, politike, tam tiče skrivnosti praktične in teoretične vede o pravu, pa bilo o rimskem bilo o zamorskem, skratka: sociologia est mater omnis vitae.

Politični pregled.

A. Domača politika.

Najpomembnejši notranje-politični dogodek zadnje dobe je vladna kriza, ki je izbruhnila 2. decembra t.l.

Nenaravno notranje stanje, ki ga je ustvarila demokratsko-radikalna koalicija v državi, se je začelo znatno spreminjati po zagrebškem kongresu intelektualcev. Prva posledica kongresa je bil spor v demokratskem klubu, čigar znaten del se je začel bližati revizionističnemu stališču Hrvatov in Slovencev. Pogajanja, ki so jih vodili zastopniki hrvatskega bloka z zastopniki raznih srbijanskih strank, so potresli tudi edinstvo radikalne stranke in nujna posledica dobro premišljenih taktičnih sunkov hrvatskega bloka je bil izbruh vladne krize.

Pred krizo so imeli svoja glavna zborovanja skoro vsi večji politični klubi. Zborovanje demokratskega kluba je bilo jako burno in Pribičević se je le s težavo obdržal na površju. Kot modri in mirni politiki so radikali najprej čakali, kaj se zgodi v demokratskem klubu. Ko so pa videli v njem vsaj navidezno ohranjeno edinstvo, se tudi oni niso razcepili, ampak rajši poskušajo cepiti — druge. To je vsa skrivnost Pašićeve politike: cepi in kolji druge, sam pa ostani trden in složen ter vladaj!

Ni dvoma, da se Pašiću tudi to pot posreči nadvladati položaj in obdržati državno krmilo v svojih rokah.

Dejstvo, da utegne Pašić še vedno ostati načelnik vlade, pa ne izpremeni prav nič boja za revizijo ustave. Vprav zadnja vladna kriza kaže, da so začeli to vprašanje razumevati tudi na oni strani Save in Donave; zato se bo prihodnji volilni boj, ki očitno ni več posebno daleč, bil v znamenju gesla: ali za vidovdanski centralizem — ali za zakonodajno avtonomijo?

V tem boju bo zmagala revizionistična struja. Kot nekaj uvod za bodoče državnozbornske volitve smemo smatrati občinske volitve v Ljubljani, ki so bile čisto politične. Glavni moment teh volitev je ta, da je centralistična demokracija doživela silovit poraz. Na kmetih bo poraz seveda še hujši, a ne samo v Sloveniji, ampak tudi drugod.

Centralizem ni le politično škodljiv, ampak tudi gospodarsko nevaren. Vso njegovo pogubnost so nam pokazali zadnji meseci naše ponesrečene finančne politike, ki velja državo nekaj težkih milijonov dolarjev, a nam je prinesla v Zürichu zopet rapidno padanje dinarskega kurza.

Končni uspeh naše notranje-politične situacije se da na kratko izreči v besedah: državna kriza dozoreva in centralizmu so dnevi šteti.

B. Vnanja politika.

Stanje v Evropi splošno lahko primerjamo z bolnikom, ki ga zobje bolé, pa si ne upa iti k zobozdravniku v nadi, da bo gnili zob še ozdravel. Evropa rajša prenaša bolečine, ki jo tarejo od vzhoda do zahoda, nego da bi dovolila radikalno operacijo.

V ospredju političnega zanimanja stoji vzhodno vprašanje, ki ga vprav sedaj pretresajo na konferenci v Lausanni. Po neverjetno naglem porazu Grkov so Kemalisti stopili na dan z zahtevami, ki so Evropo osupnile. Turške zahteve pa niso nič pretirane: oni zahtevajo samo to, kar ima vsaka druga država, namreč neodvisnost in enakopravnost. Politični neodvisnosti Turkov se nihče resno ne protivi, drugače pa je z gospodarsko neodvisnostjo.

Evropski zapad ali pravilnejše: evropski kapitalizem je smatral turške pokrajine doslej za svoj neomejeni eksploatacijski predmet. Gospodarskemu izkoriščanju Turčije so služile tako zvane kapitulacije, dalje nadzorstvo nad carino ter razni rudniški in železniški privilegiji. Tujega nadzorstva pa moderna, z Rusijo in z Nemčijo zvezana turška demokracija ni voljna več prenašati in, kakor vse kaže, bodo Turki tudi zmagali bodisi na konferenci, bodisi brez nje.

Bistven del splošno-orientskega vprašanja tvori Carigrad z morskimi ožinami. Tu hočejo Angleži obdržati svojo dosedanjo moč in vrhovno nadzorstvo nad velevažno trgovsko potjo; vprašanje pa je, če bodo uspeli. Mogoče trenutno, trajno nikakor ne, ker tak gospodarski velikan, kakor je Rusija, ne more ostati brez prostega dohoda v trgovski svet.

Jako značilne posledice je imela turška zmaga v Mali Aziji za Grke. Grke so naščuvali proti Turkom Angleži. Za svojo uslužnost tujcem pa je prejela „vojna“ vlada strašno plačilo. Revolucijsko sodišče v Atenah je vso vlado postavilo pred sodišče in krvava obsodba je bila tudi izvršena. Mali grški narod je dokazal na krvav način, da se ne da več uklepati kot ponižen hlapec tujih koristi...

V splošnem lahko opazamo po vsej Evropi veliko gibanje od leve na desno. Radikalni komunizem izgublja tla in vlada zlata se zopet znatno krepi.

Najznačilnejši pojav te vrste je doživela Italija. Meseca novembra je nastopil Mussolini s tako odločnostjo, da je v hipu strl vsak socialistični odpor in postavil čvrsto desničarsko-kapitalistično vlado fašizma. V Nemški Avstriji, ki je dobila od Zveze narodov znatno gospodarsko pomoč, se snuje protisocialistični meščanski blok, a na Poljskem govore o potrebi kralja... To so važna znamenja, ki jih ne smemo prezreti, ker bomo to valovanje kmalu občutili tudi pri nas.

Z železno vztrajnostjo bije Nemčija svoj boj za znižanje vojne odškodnine. Brezupen ta boj ni. Francija se sicer vsaki takšni spremembi silno protivi; toda Amerika, kamor je šel Clemenceau zagovarjat francosko stališče, je dala Francozom jasen odgovor. Tudi v Angliji je delavska stranka, ki je pri zadnjih volitvah dobila nad 100 poslancev, vneta zagovornica revizije versailleskega miru in, kakor vse kaže, bo tudi Lloyd George, bivši angleški ministrski predsednik, kmalu popolnoma na strani onih, ki iščejo sporazuma z Nemčijo. Od sporazuma z Nemčijo pa je odvisen mir v bodočnosti. **J. P.**

Razmere v Macedoniji z bolgarskega stališča.

Izvrševalni odbor macedonskih izseljencev v Bolgariji je izročil II. mednarodnemu sociološkemu kongresu na Dunaju 1922. leta spomenico o razmerah v Macedoniji, ki jo je poslal tudi uredništvu „Novih Zapiskov“. Iz nje posnemamo sledeče:

Macedoniji se godi krivica, ko je bila po bukareškem miru 1913. leta razdeljena med Srbe in Grke. Macedonija ima po statistiki iz 1900. leta 67.840 Židov, 80.767 Romunov, 128.711 Albancev, 228.702 Grkov, 499.204 Turkov, 1.181.336 Bolgarov; srbskega prebivalstva ni v tej deželi.

Zmagovalci so v Bukareštu narekovali mir, ki tepta vsako svobodo ne-srbskega in negrškega prebivalstva glede jezika, verstva, šolstva. Začeli so s fizično in z moralno inkvizicijo, ki uničuje bogato narodno kulturo, pridobljeno v dolgotrajnih bojih. Naj sledi primer:

V letih 1911. do 1912. je imel bolgarski eksarhat v Turčiji pod svojo oblastjo:

1. 13 licejev s 148 profesorji in 2191 učenci; 87 progimnazij z 238 učitelji in 4309 učenci; 1273 osnovnih šol s 1880 učitelji in 72.354 učenci, skupno 1373 šol, 2266 učiteljev in 78.854 učencev, ne všteti nad 200 katoliških bolgarskih šol. Od 1755 učiteljev so bili 1909. leta vsi domačini — Macedonci razen 15, ki so bili iz Bolgarije, in 4 tujcev.

2. Leta 1909. so imeli Bolgari 7 prelatov, 1310 duhovnikov, 1331 cerkev, 294 kapelic in 273 samostanov.

3. Delovale so večerne šole za analfabete, več bogatih knjižnic, čitalnic, nekaj tiskaren (v Solunu dve), časniki in časopisi: „Vesti“, „Konstituciona Zarja“, „Narodna Volja“, „Edinstvo“, „Otečestvo“, „Rodina“, „Pravo“, „Svetlina“, „Istina“, „Učiteljski Glas“, „Rabotnik“, „Rabotničeska Iskra“, „Belomorec“, „Bulgarin“, „Kulturno Edinstvo“, „Iskra“ itd.

Od vse te velike bolgarske kulture, ki je bila prednja straža napredka na Balkanu, ni danes ostalo ničesar. V Macedoniji se ne spoštujejo zakoni o za-

ščiti narodnih „manjšin“, nasprotno vlada nasilje: zavratni umori, plenitve, posilstva, izgoni. Od decembra 1920. do maja 1921. leta je bilo zrušenih 115 poslopij, celotno prebivalstvo 53 vasij je bilo strahovano, v 50 vaseh je bilo celotno prebivalstvo zaprto, različnih oseb je bilo zaprtih 1428, 675 jih je bilo krvavo tepenih, 34 žen onečaščenih, 21 oseb je bilo umorjenih brez razsodbe, 13 jih je umrlo zaradi udarcev, bila sta 2 poskusa zavratnega umora, 11 oseb se je pogrešalo. Zakonita pot je izključena v Macedoniji. Diplomacija in Družba narodov sta nemi priči teh zločinov.

V imenu 200.000 bolgarskih izseljencev se obrača njih izvrševalni odbor na kongres sociologov s prošnjo, da po svoji možnosti in preudarnosti najde sredstva, s katerimi bi bili prisiljeni Grki in Srbi, da vrše v mirovnih pogodbah prevzeto varstvo narodnih manjšin.

Dr. L.

Jov. N. Tomić, Jugoslavija u emigraciji. Pisma i beleške iz 1917. Beograd, 1921.

(V cirilici 328 str.)

Tomić je bivši srbski radikalec, a sedaj izven strank stoječi zgodovinar in ravnatelj Narodne biblioteke v Belgradu, ki je podal s to knjigo svoje vtise in spomine o osebah in dogodkih izza svetovne vojne, ko je bival v pregnanstvu v Švici. S svojega srbskega stališča ostro nastopa proti politični koncepciji južnega slovanstva v okviru Avstro-Ogrske, kakor tudi v okviru federacije ob enem z Bolgari. Na drugi strani pa tudi odločno obsoja pojave sebičnosti in strankarskega spletkarjenja svojih rojakov. Njegov spis obsega mnogo osebnih in stvarnih podrobnosti, ki nam nudijo pogled v zakulisno življenje velike dobe, kakor je bila svetovna vojna; zato je njegova knjiga važen zgodovinski dokument za nas.

Glede t. zv. solunske afere 1917. leta izvemo, da je minister Drašković prodril s svojim predlogom, naj pridejo vsi sumljivi oficirji pred sodišče, čeprav bi jim odletele glave (str. 53.). — Supilu so povedali v Londonu, da se je Pašiču v Petrogradu 1916. leta ponudila Bosna in Hercegovina, Vojvodina in del Slavonije, kar je sprejel kakor tudi srbska vlada. Tomić opravičuje to stališče, češ, če je smel delati Supilo za Veliko Hrvaško, se tudi Pašiču in srbski vladi ne sme očitati, ako sta sprejela ponudbo, ker je bolje doseči nekaj nego izgubiti vse, ko ni bil takrat vojaški položaj za zaveznike ugoden, a povečana Srbija bi bila na korist južnemu slovanstvu ob prvem obračunanju z Avstrijo (str. 54 do 55.).

Središče južnoslovanskega federativno-republikanskega gibanja je bilo v Švici. V tej skupini so bili tudi Slovenci, med katerimi so prevladovale skrajnosti v istih osebah: klerikalizem in ateizem, avstrijakantstvo in boljševizem, sladko smehljanje in divjost poleg elastične politične morale (str. 59.). O Drag. Gustinčiču piše Tomić, da je bil s početka v srbski, a pozneje v črnogorski službi kralja Nikole, da je bil sotrudnik defetističnega časopisa „La Yougoslavie“ v Zürichu ter da je v svoji brošuri „Vivos voco. Un cadeau à la jeunesse yougoslave pour le nouvel an 1918 (Genève, 1917)“ zavestno potvarjal dejstva in uporabljal odurne neresnice nasproti Srbiji, oziroma vsemu, kar je srbskega (str. 186., 228.). O drugem Slovencu, Vlad. Fabijančiču, se pripoveduje, da je na dijaškem kongresu v Lausannu govoril vprav o onih vprašanih, o katerih se je

bil poprej domenil s člani društva „Vile“, da se ne razpravljajo, t. j. o notranji uredbi Jugoslavije, ki naj bi bila široko avtonomistično-decentralistična s plebiscitom (str. 237.). Republikansko gibanje ni umestno, ko niti ne vemo, ali in v koliko pridemo do osvobojenja in združenja. Ako odračunamo najskrajnejši slučaj, to je aneksijo Srbije po Avstro-Ogrski in Bolgarski, so dane različne možnosti: Srbija ostane taka, kakor je bila pred 1914. letom; Srbija se združi s Črno goro, da dobi izhodišče na morje; Srbija se spoji s Črno goro ter Bosno in Hercegovino v eno državo z morebitnim dohodom na morje v južni Dalmaciji; v ta blok pride Vojvodina ali poleg tega še Hrvaška in Dalmacija, dočim bi Istra in Slovenija tvorili t. zv. vmesno državo (état tampon) pod zaščito antante in Amerike, da se teritorialno popolnoma ločimo od Italije in rešimo čim največ Slovencev italijanskega gospodstva; končno se združijo vse pokrajine Srbov, Hrvatov in Slovencev v eno popolnoma samostojno državo. Izmed teh možnosti bi nas docela zadovoljila samo zadnja, toda londonski pakt to onemogočuje; zato sodi Tomić, da bi bila predzadnja rešitev za sedaj najbolj smotrna, ker pripravlja končno združenje vsega srbsko-hrvaško-slovenskega ozemlja, ter zamerja srbskim odločilnim faktorjem in Jugoslovanskemu odboru, da ne razmišljajo nič ali malo glede te rešitve (str. 60.—61.).

Ker Italija ni imela upanja, da izpodrine Avstrijo na Balkanu, je podpisala misel o balkanski konfederaciji, ki bi ji bila načelovala ona sama, da prepreči južnoslovansko državno edinstvo (str. 80.). Ko se je kralj Peter po albanski „anabazi“ izkrcal v Valoni, da bi tu počakal prihoda srbskih čet, so se italijanske oblasti vedle nasproti njemu slabše nego nasproti sovražniku; zato ni hotel iskati pribežališča v Italiji, kakor je bilo prvotno namenjeno, ampak je preko Brindisija odšel v Solun (str. 94.).

Glede Italijanov je Tomić proti koncu 1914. leta zaman opozarjal srbske odločilne kroge na potrebo organiziranega dela; zakaj vedel je, kaj se pripravlja, ko je že 1912. leta poročal zunanjemu ministru, da so takrat zahtevali italijanski nacionalisti, ako kdaj pride do koalicijske vojne proti Avstriji, Trident, Trst, Istro (brez Reke) in Zader, a to, kakor mu je dejal grof Foscari, „bolj iz samoljubja nego po pravici“. Srbski politični krogi niso računali s temi dejstvi in so bili presenečeni, ko je Italija vstopila v vojno; oni so bili optimisti ter niso menda poznali razvoja italijanske balkanske politike in raznih njenih načrtov za vse eventualnosti (str. 144.).

Italijani so vzdrževali zveze z Bolgari, čeprav se je iz zavezniške solidarnosti bojeval proti njim oddelek bolgarske vojske na Krasu. Bolgarski državljani v Italiji niso bili niti internirani niti dejani pod policijsko nadzorstvo, marveč so se gibali svobodno, dasi so bili med njimi politični ljudje. Italija se je dogovarjala tudi s Turčijo in celó z Avstrijo je skušala priti preko nemškega poslaništva v Bernu do posebnega miru; zakaj po padcu Rumunske in po ruski revoluciji je začela Italija, ker sama vojaški ni mogla ničesar doseči, voditi tajne dogovore na vse strani. Njeni „vojaški krogi“ bi se bili takrat zadovoljili vsaj z italijansko Tirolsko; toda vlada, zlasti Sonnino, je vztrajala pri londonskem paktu in italijansko časopisje je delovalo na to, da se prepreči združenje Srbije s Črno goro (str. 166.—168., 204.). Ko je Tomić očital generalnemu konzulu v Ženevi markizu Vivalbi italijanske zveze z Bolgari, mu je ta odgovoril, da je to politika; saj dokazuje na drugi strani arhiv avstrijskega konzula v Zürichu, da je bil ž njim v zvezi n. pr. Lujo Vojnović (str. 205.). O rimskem kongresu pravi Tomić, da je dobro znan po svojih slabih posledicah (str. 257.).

Ob ruski revoluciji 1917. leta so južnoslovanski federalisti — republikanci v Švici pozdravljali Miljukova, dasi je ministrstvo kneza Lvova, čigar član je bil Miljukov kot zunanji minister, skušalo doseči separaten mir z Avstrijo, po katerem bi bila Avstrija obdržala svoje ozemlje, kakor ga je imela pred vojno (str. 109.)!

Tomić pripoveduje, kakó so nekateri Srbi v Švici, n. pr. neki bogat trgovec, izrabljali delovanje „Srbskega rdečega križa“ v svoje sebične namene, da so jemali zase potrebščine, ki so bile namenjene srbskim internirancem in ujetnikom v Avstriji in Nemčiji, ter se pri tem, ko so jih zasačili, po potrebi zatekali pod okrilje vladajoče politične stranke, ki je s strankarskega stališča seveda potlačila afero in gledala glavno na to, da se je zenačilo število njenih pristašev v odboru „Rdečega križa“ z drugimi strankarji (str. 137.).

Glede bolgarsko-srbskih razmer izvemo, da je bolgarski poslanik Pasarov navajal za svojo državo v „Berner Tagblattu“ sledeče vojne smotre: Dobrudža, Macedonija in moravska dolina, češ, da so bolgarske dežele, a na drugi strani je srbski list „La Serbie“, ki ga je urejal dr. Lazo Marković, označeval srbsko vzhodno mejo ob Iskru in Mesti, kar se po Tomiću ujema z resnico (str. 149.—150.).¹

Majska deklaracija je plod avstrijske politike, ker bi se s federalizacijo Avstrije onemogočilo načelo o samostojnih državah izven habsburške monarhije, kar je bil program antante takoj ob početku svetovne vojne. Kakor znano, se tudi Anglija ni protivila tej politični koncepciji pod pogojem, da se Avstrija loči od Nemčije. V takšni Jugoslaviji, ki bi bila del federalizirane Avstrije, bi bila ohranjena zapadna meja, o kateri so južnoslovanski emigranti v Švici toliko govorili, dočim se niso zanimali za vzhod in jug, t. j. za Vojvodino, Macedonijo in vzhodno Srbijo (str. 197.—199.).

V salonu prof. Herona, Amerikanca, kjer se je zbirala politična družba v Ženevi, je zvedel Tomić, da Avstrija resno misli na notranjo preuredbo v smislu narodnega načela, da na ta način ovrže očitanja antante in Wilsona glede demokratizacije. Za to rešitev je bil dvor, ako se ohrani integriteta monarhije, a protivni so bili temu načrtu vojaški krogi, ki so računali z morebitno aneksijo Srbije in Črne gore, ter Madjari. Po avdienci pri cesarju Karolu je prišlo do majske deklaracije; parlament je bil sklican, da sklene preureditev monarhije v smislu narodnega načela: Jugoslovanski klub na Dunaju je glasoval za proračun, da bi pomagal vladi pri rešitvi določene ji naloge, t. j. federalistične uredbe Avstrije. Skratka: ustvarjala se je Jugoslavija v okviru Avstrije začasno brez Srbije in Črne gore, v ta namen so se vršila tajna pogajanja z antanto v Švici (str. 212.—214., 220.—223.). S tega stališča je bilo Tomiću glasovanje za majsko deklaracijo na Slovenskem (kakor tudi na Hrvaškem) „farbanje“ Srbov, ki niso bili poučeni o delu Jugoslovanskega kluba na Dunaju za ustvaritev avstrijske Jugoslavije (str. 240.). Med avstrijskimi južnimi Slovani in med onimi v tujini, zlasti med Jugoslovanskim odborom, je bila zveza; enako tudi med južnoslovansko mladino v Švici, ki ji je bilo glavno združenje in postransko vprašanje, ali pod Ferdinandom Koburžanom ali pod Franom Josipom (pozneje Karolom) ali končno pod Karadjordjevičem. Zató je bilo sklicevanje na majsko deklaracijo pri krških pogajanjih „paradiranje“ (str. 269.—271.).

¹ Oboje je pretirano, ker moravska dolina ni bolgarska in vzhodna Macedonija ni srbska. Op. por.

Propaganda naših Jugoslovanov v Švici nam je bila velikokrat v škodo, ker je bila nestvarna in strankarska. Naj sledi par zgledov! V almanahu „Prosvjete“ se je pisalo, da biva v Dalmaciji 50.000 Italijanov (namesto največ 18.000), čemur se je n. pr. čudil kritičen italijanski znanstvenik, ki je vprašal Tomiča, ali je to resnica, da naši ljudje tako pišejo, ko je on kot Italijan pisal nasprotno, in s tem pomagajo italijanskim zagrizencem? Neki ugleden član „Srbske časnikarske pisarne“ je dejal v Bernu s početka 1918. leta članom italijanske propagandistične pisarne: „Pomagajte nam v borbi proti Pašiću, a potem si vzemite, kar hočete!“ (str. 284.—285.)

Zanimivo je tudi priznanje nekega srbskega divizijskega poveljnika, ki je dejal, ko se je vrnil s francoske fronte in videl tam, da se ščiti človeško življenje: „Težko mi je. Bolje bi bilo, da nisem bil tam. Mi smo brez potrebe žrtvovali tisoče človeških življenj! Žal mi je, ker sem tudi jaz krivec!“ (str. 294.) Zato je tudi srbski naslednik prestola izposloval pri ruskem caru, da je poslal na solunsko fronto ruske čete, ki naj bi izmenjale zlasti srbsko mladino, da more nadaljevati svoje študije in se tako ohrani pomladek naroda. (str. 314—315.)

Dr. L.

Gospodarski pregled.

Dr. Milan Škrli: Menično pravo. V Ljubljani 1922.

Z „Zbornikom znanstvenih razprav 1920./21.“ je profesorski zbor ljubljanske juridične fakultete otvoril izdajanje znanstvenih publikacij; s to knjigo honorarnega profesorja dr. Škrlija pa je pričel serijo učbenikov, s katerimi bo — upajmo, da kmalu — odpravljeno popolno pomanjkanje juridičnih učnih knjig, kakršnih je dandanes treba našim vseučiliščnikom, da bodo kos zahtevam pri izpitih. Obojno delovanje našega mladega vseučilišča, i objavljanje znanstvenih del i izdajanje učnih knjig, vzbudi vsakemu umniku občutek, da se ni varal v nadah, katere je bil gojil do našega prvega znanstvenega inštituta. Prvi znanstveni zbornik je bil z malo izjemami na višini časa, v celem pa je bil tak, da smo se Slovenci postavili. Nič manj znamenita ni Škrljeva učna knjiga.

Ker ni prostora, da bi to delo podrobno ocenjeval raz strokovno stališče, naj kar ugotovim, da so marsikateri odstavki, da, posamezna cela poglavja spisana naravnost vzorno. Temelj bodo učbenikom v tej pravniški stroki še v daljni bodočnosti. Imamo učno knjigo, kakršnih je treba našemu pravniškemu pomladku.

Škrljeva knjiga pa ni zgolj učbenik, ampak spaja z namenom, ki pristoji učni knjigi, še dve drugi dragoceni svojstvi: znanstvenost in praktičnost. To dvoje ji podeljuje naravnost odličen pomen v našem sterilnem pravoznanstvu. Ker smo že pričeli izenačevati zelo raznovrstne zakone, se je pisatelj pravilno zavedal, da je treba sedanje stanje meničnopravne vede zajeti v čvrst temelj ter našim ljudem povedati, katera načela ima francosko, t. j. srbsko, katera načela pa nemško, t. j. naše menično pravo, ter kako je bil enotni menični zakon že pred svetovno vojno poskusil združiti oboja načela. Kdor od nas bo hotel sukati pero ali besedo ob izenačevanju našega trgovskega prava, se o problemu izenačitve lahko pouči vprav iz te knjige. Morda bodo v centrali veseli, da jim prinaša nekdo dovršen kos meddržavnega in medpokrajinskega prava, ki bi ga morali pač izbirati in obelodanjati belgrajski pristojni činitelji. Škrliju je dobro uspela nemajhna umet-

nost, da je v učbeniku ustvaril osnovo bodočemu znanstvenemu razvoju in bodočemu zakonodajstvu. Povrh pa bo njegova knjiga neprecenljiv pripomoček v praksi. Iz Avstrije prinesenemu našemu meničnemu pravu je pisatelj namreč vzporedil tudi srbsko, hrvaško in bosensko menično pravo. Naši pravniki, trgovci, bankirji in drugi poslovni ljudje bodo hvaležni uporabljali avtorjevo knjigo.

Obžalujem zgolj, da knjiga jezikovno ni na istem višku, kakor je strokovno. Grajati je treba, da se pisatelj ni ravnal po Breznikovem pravopisu. Knjiga mrgoli napak: **upliv** namesto **vpliv**, **izrecno** namesto **izrečno**, **vztrezati** namesto **ustrezati**, **občega** namesto **občnega**, **kteri** in **nekteri(!)** namesto **kateri** in **nekateri**, **prevdariti** in **povdariti** namesto **pre-** **po-** **udariti**, **kaznjiv** namesto **kazniv**, **vdeležiti** se namesto **udeležiti** se, **toraj** namesto **torej**, **kolekovati** namesto **kolkovati**, **čegar** in **čegav** namesto **čigar** in **čigav**, **vpoštevati** namesto **upoštevati**, **kakoršen** namesto **kakršen** in še mnogokaj. Napačne so oblike „obogačen“, „ponujen“ (prav: obogaten, ponuden). Hudi pregreški zoper slovnico so n. pr.: „od večih avalistov“ („več“ se ne sklania); dual „data“, in „prodata“ namesto: **dasta**, **prodasta** (s je nastal iz d); obrat: „Grünhut zanika to vprašanje“ namesto: „je zanikal...“ ali „zanikuje...“ in še marsikaj. Pisatelju so delali preglavice glagoli na — irati, ker rabi nedosledno **trasirati** in **trasovati**, **domicilirati** in **domicilovati**, **indosirati** in **indosovati**, a pretežno ali izključno **prezentovati**, **remitovati**, **modifikovati**, **kvalifikovati**. Ravnal naj bi se bil po Breznikovem pravilu, da teh glagolov ne gre potiskati v VI. razred, ako si slovenščina ni izposodila tudi tuje podstave, iz katere je glagol narejen. Čudim se, da se je odločil pisatelj za več opuščenih in slabših, deloma vprav arhaističnih oblik: **netóžen** namesto **neiztóžen** ali **netožilen**, **prenesljiv** namesto **prenosen**, **materijelen** namesto **materialen** (zlasti ker piše v protistavi obliko **formalen**, ne nemške oblike **formelen**), **viseči** posli namesto **tekoči** posli, v **trdlinem** (**nikalnem**) **smislu** namesto **pritrjevalno** (**zanikovalno**); **izbirni** (v kazalu **izberni**) **regres** namesto **dragovoljni** **regres**, **obročna(!)** **menica** namesto **menica na obroke**, **razvrednotiti** (**razvrednotenje**) namesto **razvrediti** (**razvredba**), **razstoj** (geom. pojem!) namesto **razdaljina** **krajev** itd. De terminis ferendis se nikakor ne morem sprijazniti z **listnico**-vrednotnico (prav: **listina**-vrednotnica) niti s **pokritvenim** razmerjem (narejenim brez potrebe preko nerabne besede **pokritva**, e. f.), a najmanj z **dospetkom**, ki pomenja po Pleteršniku: 1. „die Einholung“ (Miklošič) in 2. „das Erreichte“, „den Erfolg“ (Caf), — ne pa **izteka** (Babnik) ali še bolj **udomačenega zapada**, ki ga je bil Cigale prevzel še od Gutsmana. Spoznal sem že ob več prilikah, da nam bo često treba iti nazaj k staremu Cigaletu, da zatnemo pravo oznamenilo za marsikateri pravni pojem, ki še nima trdnega imena. Kot primer naj nam služi „domiciliranje menice“! **Domicilirati** (**habitare**) se pravi „domovati“. To je pisatelja zavedlo v napačne tvorbe: **udomoviti** **menico**, **udomovljena** **menica**, **udomovitelj**, **udomovljenec**. Zanimivo je, da smo vprav pravnikih drugim pot kazali (primeri: **namagnetiti**, **naelektriti**), sedaj pa moramo nazaj k Cigaletu, da nam spor razsodi. Cigale ima **pravilno besedo**: **udomiti** **menico**, a v Wolfovem slovarju je pristavil še terminus: **ustániti** **menico**. Odločiti se nam bo vsekako za **udomitev** in **udomljevanje** ter za nazive: **udomljena** **menica**, **udomljevatelj** in **udomitelj**, pa **udomljenec**; toda **udomljenca** bi s Cigaletom (glej terminologijo 1853) smel ev. že nazivati za **domovavca** s **pravilnim** **podaljškom** — **ov** —, ker je sinonim za „menični domicil“ naziv: **domovanje** **menice**. Terminologija je najslabša stran slovenskih pravoslovcev. Oficialni krogi niso položaju kos in se delajo, kakor da nam pravne terminologije sploh več treba ni. Bojazen posameznih razum-

nikov za naš znanstveni jezik raste zmeraj bolj, a njihov glas zamira v puščavi. Kakšni neki bodo prihodnji učbeniki, ki jih bodo pisali profesorji, ako so kot pisatelj „homines novi“?

Dr. Francè Goršič.

Socialni pregled.

Vzgoja in zaščita obrtnega in industrijskega naraščaja.

Spisal inž. Štebi po nalogu in v zalogi ministrstva socialne politike.

Naš industrijski naraščaj očitno propada. O tem so si na jasnem vsi uvidni industrijci in obrtniki, kakor tudi vsi oni državni funkcionarji, ki pridejo v stik s to panogo mladine. Naraščaj so otroci, ki potrebujejo varuha. Ti otroci pa nimajo nobenega ljubeznipolnega, nesebičnega skrbnika. Industrija in obrt ne zaposlujeta vajencev z namenom, da bi vzgojila čim številnejši in čim najboljši naraščaj, temveč izključno radi tega, da manjša dela lahko izvršujejo z delavsko močjo, ki je po ceni. Starši zopet po svoje smatrajo učenje obrti danes le kot nekako prisiljeno preskrbo svojih otrok, ker jim primanjkuje sredstev, da bi izsolali svojo deco za tako zvane boljše poklice, ter so veseli, da se jih na ta ali oni način odkrižajo in spravijo do malenkostnega zaslužka. Tudi država je popolnoma zapustila te najbednejše od vseh zaposlencev obrti ter jim vzela še ono, kar so že imeli, to je šole. V povojni dobi je zmanjkalo državi denarja celo za najnujnejše, kar je potrebno obrtnim gojencem, in sicer za obrtno-nadaljevalno šolstvo. V Ljubljani, v središču industrialne Slovenije, so se v preteklem letu vzdrževale te šole skoro izključno z milodari. Predstojniki mestne občine so sklicevali ankete o tem vprašanju, ki so pokazale, da za prihodnje leto najbrže teh milodarov ne bo več mogoče nabrati v zadostni višini. Tako bo industrijski naraščaj ostal brez vsakega tudi najprimitivnejšega negovanja.

Poznavalcu industrijskih vprašanj je popolnoma jasno, zakaj se to vprašanje do sedaj še ni uredilo tako, kakor zahteva zdravi razum. Vzrok leži v tem, da državna uprava do sedaj tega vprašanja še ni vzela v roke. Problem take vrste je mogoče le tedaj urediti, če postane popularen, če se zanj zanimajo najširši krogi tako, da se slednjič nabere v narodni skupščini gotovo število poslancev, ki zahtevajo od vlade rešitev problema. To populariziranje pa se ne more doseči ne s pismeno, ne z ustno agitacijo; nastati mora za to potrebno ozračje, v katerem slična vprašanja sama ob sebi vzklijejo. Jugoslavija nima razvite industrije, nima nobenih industrijskih in obrtnih tradicij ter nima torej ozračja, v katerem bi se odločilni krogi bavili z vajeniškim vprašanjem z ono energijo, kakor v drugih industrialnih državah. Koliko pa je v narodni skupščini poslancev, ki v resnici poznajo položaj industrijskega naraščaja, in koliko jih je med njimi zopet onih, ki znajo ceniti in presoditi pomen mladine za našo industrijo v tako izdatni meri in tako globoko, kakor ga pojmuje pisec uvodoma omenjene knjižice?

Če tudi se naša industrija deloma še le pričinja razvijati v moderni smeri, vendar moramo priznati, da se razvija dosti hitro in s precejšnjo silo; uverjeni moramo biti, da bomo v kratkem tudi na tem polju imeli povoljne uspehe. In ker

² Založila Tiskovna zadruga v Ljubljani, 1921.

ni več daleč čas, da se bo potem tudi vajeniško vprašanje pričelo urejevati v modernem smislu, je več kot važno, da imamo za njega ureditev že danes program, ki se ga bodo morali svojčas zakonodavci držati.

Štebijeva knjiga je res pravi program, ki ga je le treba od začetka do konca izpolniti. Njegovo delo se ne zgublja v strokovna in znanstvena razmotrivanja, marveč ostro riše samo najvažnejša načela, kako je treba vzgajati delavne sile pred vstopom v delo, v delavnici ter izven delavnice. Glede vzgoje v delavnici je popolnoma pravih mnenj, da je obrtno učenje po današnjem sistemu nepravilno ter da je treba v to svrhu vse vajence dati v moderne učne delavnice. Ideal, ki ga radi visokih stroškov še dolgo ne bomo dosegli.

Dosežemo pa lahko v doglednem času vse ono, kar zahteva glede vzgoje in pouka izven delavnice, to je sistematično nadaljevalno šolstvo, vajeniške domove in obrtno-vajeniški izpit. V dosego teh najnujnejših ustanov za vajeniško vzgojo je potrebna posebna organizacija za nego in skrbstvo vajencev in mladoletnih delavcev. Načrt te organizacije nam riše Stebi na nekaterih straneh svojega spisa tako točno, da k temu ni ničesar več dodati. Prav za prav se mora njegova knjižica pričeti čitati pri zadnjem poglavju, ki vsebuje ta načrt, cigar izvršitev je podlaga vsem onim zahtevam, ki so stavljeni v ostalih odlomkih njegove knjige.

Pisec zahteva organizacijo, obstoječo iz zastopnikov industrije, obrti in vlade, ki naj ima svoje samostojne centrale v glavnih mestih Slovenije, Hrvaške itd., odseke v posameznih industrialnih mestih in zaupnike v manjših krajih. Ta organizacija, ki bi jo deloma vzdrževala država, deloma industrialci in obrtniki, naj bi vodila evidenco celokupnega naraščaja in ga razdeljevala na podjetja. Ustanavljali bi obrtno-nadaljevalne šole, čim bo zadostno sredstev, tudi vajeniške domove in slednjič vajeniške delavnice. Skratka: ta organizacija naj smotno izvršuje program, ki je narisani v Štebijevi knjižici.

Ce je ministrstvo socialne politike žrtvovalo nekaj denarja, da je poslalo avtorja na poučno potovanje, potem bi bilo jako dobro, če se dobe tudi sredstva, da bi se natisnil spis v slovenščini in srbohrvaščini v mnogih izvodih ter bi se po pokrajinskih vladah brezplačno razdelil med čim večje število industrijcev in obrtnikov. Brezplačno, ker drugače razen nekaterih izjem tega spisa prizadeti krogi ne bodo kupili. Tako malo je zanimanja za vajeniško vprašanje. To ve vsak najbolje, ki je prisostvoval anketam na ljubljanskem magistratu, kjer so obrtniki izjavili, da za nadaljevalno šolstvo tudi vinarja ne morejo prispevati. Ako sliši človek take izjave, potem ga more knjižica, ki je tu o njej govor, posebno razveseliti in navdati z željo, naj bo učno berilo za vse ostale ljudi.

B.

Od uredništva in upravnštva.

Naročnikom in sotrudnikom „Novih Zapiskov“ naznanjamo, da zaradi naraščanja stroškov prenehamo z izdajanjem. Podali smo v razpravah in člankih smernice, po katerih mislimo, da se je ravnati slovenskemu narodu kulturno in politično. Ko izrekamo svojo zahvalo naročnikom in sotrudnikom, pričakujemo ob enem, da nas bodo podpirali isto takó pri praktičnem izvajanju načel, kakor so nam pomagali pri njih teoretičnem širjenju v časopisu.

V Ljubljani, o božiču 1922.

Uredništvo in upravnštvo
„Novih Zapiskov“.

